

INTERNATIONELLA
HANDELSHÖGSKOLAN
HÖGSKOLAN I JÖNKÖPING

Sambors efterlevandeskydd

Hur kan skyddet stärkas?

Masteruppsats i affärsjuridik (familjerätt)

Författare: Linn Jeppsson

Handledare: Anneli Linhard

Framläggningsdatum: 14 maj 2012

Jönköping Maj 2012

Masteruppsats i affärsjuridik (familjerätt)

Titel:	Sambors efterlevandeskydd – Hur kan skyddet stärkas?
Författare:	Linn Jeppsson
Handledare:	Anneli Linhard
Datum:	2012-05-14
Ämnesord:	Familjerätt, Sambo, Efterlevandeskydd, Arvsrätt

Sammanfattning

Antalet samboförhållanden har under de senaste åren ökat markant. Ökningen har medfört ett behov av rättsregler inom området för sambor och sedermera resultat i sambolag (2003:376). Trots utvecklingen av rättsregler inom området anser författaren att efterlevandeskyddet för sambor inte följt den utveckling som krävs för att skapa ett tillfredställande skydd vid ena sambors död. Uppsatsen syftar således till att fastställa sambors efterlevandeskydd de lege lata samt att redogöra och diskutera sambors efterlevandeskydd ur ett de lege ferenda perspektiv.

De efterlevandeskydd som sambor åtnjuter de lege lata består främst av lilla basbeloppsregeln i sambolagens 18 § 2st. Det är det enda efterlevandeskydd som aktualiseras utan vidtagna åtgärder från sambornas sida. För att ytterligare stärka skyddet finns möjlighet för samborna att upprätta inbördes testamente eller upprätta ett förmånstagarförordnande för individuellt pensionssparande eller i livförsäkring.

Författaren anser att dessa efterlevandeskydd inte är tillräckliga och anser att ett starkare skydd bör infalla utan sambornas egna vidtagna åtgärder. Det finns olika tillvägagångssätt för att öka skyddet. Det finns möjlighet att utöka definitionen av samboegendom, införa arvsrätt eller slopa laglottsrätten. Författaren har kommit till slutsatsen att inget av dessa alternativ på ett tillfredställande sätt kan medföra det ökade skydd som krävs utan att negativt påverka samhället.

Författaren förordar införande av en så kallad partiell arvsrätt där efterlevande sambo ärver samboegendomen i fråga. Lösningen anses kunna medföra det ökade skydd som författaren anser behövt. Enligt författaren anses alternativet inte hamna i konflikt med det regelsystem som gäller de lege lata för de giftas samlevnad och lösningen måste anses vara proportionerligt till sitt syfte.

Master Thesis in Commercial and Tax Law (family law)

Title: Cohabitees survivors - How can the protection be strengthened?
Author: Linn Jeppsson
Tutor: Anneli Linhard
Date: 2012-05-14
Subject terms: **Family law, cohabiting, survivors, inheritance**

Abstract

The number of cohabiting couples has significantly increased. This has resulted in a need for legislation in the field of cohabiting and subsequently resulted in the current Cohabiting Act. Despite the great development of legislation the author believes that the survivor protection for cohabiting couples have not followed the developments required to provide a satisfactory protection in case of one partner's death. The essay seeks to define cohabiting couple's survivor protections as the legislation stand today and to describe and discuss cohabitees survivor protections from an alteration perspective.

The survivor's protection today consists mainly of a small base rule stated in the 18th § 2pcs. in the Swedish Cohabiting Act. It's the only survivor protection raised without the measures taken by the cohabitees themselves. To further strengthen the protection it's possible for the cohabitants to establish a mutual will or establish a beneficiary for individual pension or life insurance.

The author doesn't consider these survivor protections to be sufficient and believe that greater protection should occur without the actions taken by the cohabitees. There are different ways to increase the protection. It's possible to expand the definition of cohabiting property, impose inheritance or abandoning legal portion rights. The author has concluded that none of these options in a satisfactory manner results in the increased protection required, without negative effects.

The author advocates the introduction of a so-called partial inheritance, where the surviving partner inherits the partner property in question, and believes that this solution would result in the increased protection that the author believes necessary. This alternative is not considered to be in conflict with the legislation for the married couples and is considered to be proportional to the purpose.

Innehåll

1	Inledning	1
1.1	Bakgrund.....	1
1.2	Syfte.....	2
1.3	Avgränsning	2
1.4	Metod och material.....	3
1.5	Disposition.....	3
2	Sambors rättsliga utveckling.....	5
2.1	Inledande kommentar.....	5
2.2	Utredningsdirektivet.....	5
2.3	Lagen om ogifta samboendes gemensamma bostad.....	6
2.4	Lagen om ogifta samboendes gemensamma hem	7
2.5	SamboL.....	9
2.6	Avslutande kommentar.....	10
3	Sambors rättsliga ställning de lege lata	11
3.1	Inledande kommentar.....	11
3.2	Definitionen av sambor.....	11
3.3	Samboförhållandets upphörande	12
3.4	Bodelningsregler	12
3.4.1	Inledning	12
3.4.2	Samboegendom	13
3.4.3	Lottläggning	14
3.4.4	Lilla basbeloppsregeln	15
3.4.5	Jämkning vid oskäligt bodelningsresultat.....	16
3.5	Avslutande kommentar.....	17
4	Arvsrätt.....	18
4.1	Inledande kommentar.....	18
4.2	Den svenska arvsordningen	18
4.3	Sambors arvsrätt – diskussion vid 1987 års sambolag	20
4.4	Sambors arvsrätt – diskussion vid 2003 års SamboL.....	21
4.5	Sambors arvsrätt – diskussion i doktrin m.m.....	22
4.6	Avslutande kommentar.....	24
5	Sambors efterlevandeskydd - de lege lata.....	25
5.1	Inledande kommentar.....	25
5.2	Sambors efterlevandeskydd inom SamboL – Lilla basbeloppsregeln	25
5.3	Efterlevandeskydd utanför SamboL	26
5.3.1	Inledning	26
5.3.2	Testamente.....	26
5.3.3	Förmånstagarförordnande för individuellt pensionssparande eller i livförsäkring	27
5.4	Avslutande kommentar.....	28
6	Möjliga åtgärder för att stärka efterlevandeskyddet – de lege ferenda.....	30

6.1	Inledande kommentar.....	30
6.2	Åtgärder	30
	6.2.1 Utökning av begreppet samboegendom	30
	6.2.2 Arvsrätt	31
	6.2.3 Slopande av laglottsrätten	32
6.3	Avslutande kommentar.....	33
7	Diskussion om åtgärder för att stärka efterlevandeskyddet	34
	7.1 Inledande kommentar.....	34
	7.2 Åtgärder för att stärka efterlevandeskyddet.....	34
	7.2.1 Mer omfattande samboegendom	34
	7.2.2 Starkare efterlevandeskydd genom arvsrätt	35
	7.2.3 Slopande av laglottsrätten	37
	7.3 Vilket alternativ anses vara mest lämpligt?	39
	7.4 Sammanfattande diskussion	40
	7.5 Avslutande kommentar.....	41
8	Slutsats	42
	Referenslista	43

Förkortningslista

Dir.	Direktiv
FAL	Försäkringsavtalslag (2005:104)
LIPS	Lag (1993:931) om individuellt pensionssparande
Prop.	Proposition
SamboL	Sambolag (2003:376)
SFB	Socialförsäkringsbalk (2010:110)
SOU	Statens offentliga utredningar
SvJT	Svensk Juristtidning
ÄB	Ärvdabalk (1987:230)

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Samlevnad genom samboförhållande har med åren blivit allt vanligare. Sambolagens (2003:376), hädanefter kallad SamboL, definition av sambor är två personer som varaktigt bor tillsammans, har ett parförhållande och har ett gemensamt hushåll, 1 § SamboL. Den stora ökningen av sambor, som uppfyller kraven enligt lagens mening, har krävt en utveckling av rättsregler inom området.¹ Regler har införts för att reglera de svårigheter som kan uppkomma, främst vid ett samboförhållandes upplösning, samt för att ekonomiskt skydda den svagare av parterna.² Reglerna har under åren utvidgats till att omfatta alltmer. Utvecklingen och diskussionerna har dock ännu inte lett till något införande av sambors inbördes arvsrätt.³

Sambor åtnjuter inte någon arvsrätt enligt svensk lag och därför krävs att andra medel tillämpas för att uppnå ett starkt efterlevandeskydd vid ene sambons död. Det efterlevandeskydd som ges i SamboL betecknas lilla basbeloppsregeln och är en bodelningsregel, 18 § 2st. SamboL. Regeln ger efterlevande sambo rätt att vid bodelning alltid som sin andel få ut egendom så långt det räcker att det motsvarar två prisbasbelopp enligt 2 kap. 6-7 §§ Socialförsäkringsbalken (2010:110), hädanefter kallad SFB.

För att ytterligare stärka efterlevandeskyddet måste sambor själva vidta andra åtgärder, såsom upprättande av testamente eller förmånstagarförordnande för individuellt pensionssparande eller i livförsäkring. Vill sambor komma i åtnjutande av ett mer heltäckande juridiskt system på deras samlevnad är de hänvisade till att ingå äktenskap.⁴

¹ SOU 1981:85, s. 110.

² SOU 1981:85, s. 114.

³ Se prop. 1986/87:1, s. 109-110 samt prop. 2002/03:80, s. 25.

⁴ SOU 1999:104, s. 175.

Det anses i doktrin olyckligt att en så vanlig samlevnadsform i dagens läge inte erbjuder ett starkare efterlevandeskydd för sambor. Människor förväntar sig att samhället tillhandahåller ett ekonomiskt skydd för den efterlevande sambon baserat på att ett regelsystem de facto finns för sambor.⁵ Det föreligger därmed ett intresse att fastställa gällande rätt för vilka efterlevandeskydd som finns att tillgå samt att undersöka hur sambors efterlevandeskydd i Sverige skulle kunna stärkas, det vill säga ur ett de lege ferenda perspektiv.

1.2 Syfte

Huvudsyftet med uppsatsen är att fastställa vilka efterlevandeskydd som sambor kan åtnjuta enligt gällande rätt, det vill säga de lege lata. Uppsatsen syftar dessutom till att redogöra samt diskutera alternativ som skulle kunna stärka efterlevandeskyddet för sambor i Sverige, det vill säga ur ett de lege ferenda perspektiv.

1.3 Avgränsning

Uppsatsen kommer inte presentera alla rättsregler som anges i SamboL. Motivet bakom att endast definitionen av sambor, samboförhållandets upphörande samt bodelningsreglerna har valts är att inte övriga bestämmelser är av relevans för uppsatsens syfte. Inte heller äktenskapslagstiftning kommer i vidare mån presenteras baserat på samma grunder. Endast i ett fåtal fall där författaren anser det nödvändigt kommer äktenskapslagstiftning användas.

Utländsk rätt kommer inte presenteras eftersom detta enligt författarens mening går utanför uppsatsens syfte samt eftersom det visat sig inte kunna medföra något av relevans.

Vid redogörelse av andras åsikter som framkommit främst i doktrin angående sambors arvsrätt har författaren valt att endast redogöra för de åsikter där införande av arvsrätt står i fokus, eftersom SamboL inte medger arvsrätt och således ger motargumenten mot ett införande. Endast de alternativ för att stärka efterlevandeskyddet som framkommer genom uppsatsens gång kommer behandlas, eventuella övriga alternativ kommer således inte behandlas baserat på uppsatsens

⁵ Se Brattström, M. Singer, A. Rätt arv, 2 uppl. Iustus Förlag AB, Västerås, 2009, s. 225 f.

omfattning. Dock kommer författaren själv vid senare tillfälle i uppsatsen presentera ett för henne möjligt alternativ som tidigare inte nämnts.

1.4 Metod och material

I de första kapitlen av uppsatsen används en deskriptiv metod för att fastställa vilka regler som gäller de lege lata. Till viss del kommer diskussionerna utformas via en jämförande metod för att kunna ta ställning till vilken av olika tillvägagångssätt som anses vara mest lämpligt för att stärka efterlevandeskyddet för sambor.

Genom hela arbetet kommer en rättsdogmatisk metod användas så långt det är möjligt. I första hand beaktas således lagtexten. För att söka motiven samt diskussionerna bakom lagtexten kommer vägledning tas från förarbeten såsom propositioner, skrivelser samt betänkanden. Materialet kommer till stor del bestå av förarbeten då uppsatsen behandlar ett ämne som ännu inte är lagstadgat. Rättspraxis används inte eftersom det inom området inte finns någon relevant praxis att tillgå. Vidare kommer författaren använda doktrin i uppsatsen för att ytterligare belysa rättsläget samt för redogörelse av de ställningstaganden som är av relevans för uppsatsens syfte. Även artiklar kommer användas för att påvisa de diskussioner som är relevanta för uppsatsens syfte.

1.5 Disposition

Det andra kapitlet presenterar hur utvecklingen sett ut inom rättsområdet för sambor. Kapitlet syftar till att ge läsaren förståelse för hur regleringen är uppbyggd samt motiven bakom regleringen.

Det tredje kapitlet beskriver sedan SamboL:s definition av sambor, samboförhållandets upphörande samt bodelningsregler såsom reglerat i den nuvarande SamboL. Kapitlet syftar till att upplysa läsaren om hur reglerna ser ut de lege lata för att sedan kunna följa kommande delar samt de diskussioner som har sin basis i hur nuvarande lag ser ut.

Fjärde kapitlet behandlar arvsrätt och ger inledningsvis en redogörelse för hur arvsrätten ser ut de lege lata för att fastställa nuvarande reglering. Därefter pre-

senteras diskussioner om sambors arvsrätt som förts vid införande av samboregleringar samt i doktrin som är av betydelse för uppsatsens senare diskussioner.

Sambors efterlevandeskydd behandlas i femte kapitlet och presenterar tillgängliga efterlevandeskydd såväl inom som utanför SamboL ur ett de lege lata perspektiv. Kapitlet är av stor relevans för senare kartläggning av huruvida efterlevandeskyddet kan förstärkas.

Sjätte kapitlet syftar till att redogöra för möjliga åtgärder för att stärka efterlevandeskyddet för sambor i Sverige. Kapitlet anger de möjligheter som författaren funnit i olika delar av uppsatsen.

I det sjunde kapitlet kommer diskussion föras angående de olika vägarna för att stärka efterlevandeskyddet för sambor. De olika åtgärderna kommer presenteras, samt i vissa fall utvidgas ytterligare, för att senare kunna ta ställning till vilken av åtgärderna författaren anser vara mest lämplig för att stärka efterlevandeskyddet för sambor.

Slutligen kommer det åttonde kapitlet att presentera författarens slutsatser som framkommit genom uppsatsens gång. Slutsatsen syftar även till att på ett enkelt sätt besvara uppsatsens syfte.

2 Sambors rättsliga utveckling

2.1 Inledande kommentar

I Sverige har det blivit allt vanligare att par väljer att bli sambor istället för att ingå äktenskap. Antalet samboende par har ökat markant och således krävdes en utveckling av rättsregler för sambor för att hålla jämna steg med den utveckling som skedde i samhället.⁶

Redan från starten har regleringen vilat på samma grundtanke, nämligen att skydda den svagare parten vid en upplösning av förhållandet. Det första steget som togs inom reglering på området var att stifta en lag som skyddade den av parterna som var i störst behov av den gemensamma bostaden.⁷

Därefter kom allteftersom mer genomgripande reglering som även innefattade bodelning av bostad samt bohag vid förhållandets upplösning att införas. Sedan 2003 är det den nya SamboL som reglerar området.⁸ Lagen är ett komplement till de tidigare införda lagarna och vilar också den på samma grundtanke om att skydda den svagare parten vid en upplösning av förhållandet och ger således minimiskydd som måste respekteras.⁹

Kapitlet syftar till att ge läsaren en tillbakablick på den utveckling som skett inom området för rättsregler för sambor. Det är viktigt att följa den rättsliga utvecklingen för att kunna förstå bakomliggande motiv till hur regleringen ser ut de lege lata.

2.2 Utredningsdirektivet

År 1969 tillkallades en utredning angående hur lagstiftaren skulle ställa sig till en lagstiftning för äktenskapsliknande samlevnad. Frågan togs upp i 1969 års direktiv till Familjelagssakkunniga som syftade till att anpassa regleringen till den samhällsliga utveckling som skett inom området. I direktivet konstaterades att lagstifta-

⁶ SOU 1972:41, s. 355.

⁷ Se Lagen (1973:651) om ogifta samboendes gemensamma bostad.

⁸ Sambolag (2003:376).

⁹ Prop. 2002/03:80, s. 26.

ren så långt som möjligt skulle hållas neutral till olika samlevnadsformer samt moraluppfattningar och således inte favorisera en samlevnadsform framför den andra. Det framhölls även viktigt att inte heller på annat sätt skapa onödiga svårigheter för dem som valt att skaffa barn och bilda familj utan att ingå äktenskap.¹⁰

Hur neutraliteten skulle uppehållas var dock omdiskuterat då allmänhetens neutralitetsbegrepp var oklart. Familjelagssakkunniga visade två tänkbara tolkningar av neutralitet i sitt betänkande från 1972. Den ena tolkningen av neutralitetsbegreppet innebar att de enskilda själva fick välja normerna för deras samlevnad i familjen. Vile par åtnjuta de regelkomplex lagstiftaren infört fick de således ingå äktenskap. Neutralitetsbegreppet i detta fall vilade således på tanken att neutraliteten förelåg i den frihet som fanns för de samlevande att välja, och att lagstiftaren inte ska påtvinga enhetliga regler för samlevnaden.¹¹ Den andra tolkningen som angavs i betänkandet vilade på tanken att neutralitet endast uppbars om enhetliga regler gällde för alla män och kvinnors inbördes relationer och deras förhållande till det utanförliggande samhället. Det skulle i sådant fall innebära enhetliga regler såväl för sambor som gifta och helt sakna åtskillnad mellan regleringarna.

Som synes ligger de två tolkningarna långt ifrån varandra och de ansågs vara motstridiga. Lösningen var således att göra en avvägning dem emellan.¹² Familjelagssakkunniga framhöll dock att äktenskaplig samlevnad även fortsättningsvis ska ha en central plats i den svenska familjerätten och att det därför är av stor vikt att inte införa sambor i exakt samma regelkomplex som gäller för gifta.¹³

2.3 Lagen om ogifta samboendes gemensamma bostad¹⁴

En särskild lag om ogifta samboendes gemensamma bostad trädde i kraft 1 januari 1974, efter förslag i ett betänkande från Familjelagssakkunniga 1972.¹⁵ Lagen var

¹⁰ SOU 1972:41, s. 91 ff.

¹¹ Dir 1970 JU:52, s. 79f.

¹² SOU 1972:41, s. 91.

¹³ Dir 1970 JU:52, s. 81.

¹⁴ Lagen (1973:651) om ogifta samboendes gemensamma bostad.

¹⁵ SOU 1972:41, s. 169.

den första i ledet för reglering inom området för sambor. Lagen möjliggjorde att ena parten vid förhållandets upplösning mot lösen kunde överta den gemensamma bostaden av den andra efter att en behovsprövning genomförts. En förutsättning var dock att bostaden innehades med antingen bostads- eller hyresrätt.¹⁶ Lagen syftade som synes till att skydda den av parterna som ansågs vara den svagare av de två och hade störst behov av den gemensamma bostaden.¹⁷ Behovsprövningen tog särskild hänsyn till barn samt hur länge sammanboendet pågått.¹⁸ Det förekom nämligen ofta att mannen själv stod på lägenheten och således hade rätt till denna vid förhållandets upplösning. Kvinnan, och sedermera även eventuella barn, tvingades lämna bostaden trots att det i många fall ansågs orimligt, exempelvis på basis av att kvinnan hade vårdnad om barnet. Familjelagssakkunniga såg vikten av att införa regler som förhindrade tendensen på samma sätt som en liknande regel införts för de par som ingått äktenskap.¹⁹

2.4 Lagen om ogifta samboendes gemensamma hem²⁰

Familjelagssakkunniga konstaterade i ett betänkande år 1971 att trenden om ökat antal samlevnad genom sammanboende var bestående medan antalet ingående äktenskap sjönk. Det ansågs därför att en utveckling av regleringen för sambor var nödvändig.²¹

I betänkandet framhölls det faktum att många samboförhållanden var ett förstadium till äktenskap och inte som sådant ersatte äktenskapet i vidare hög grad. Betänkandet innehöll diskussioner om huruvida området skulle kunna reglera praktiska problem vid en upplösning utan att samboendet likställdes med äktenskapet eller blev en typ av sekundär äktenskapsform.²² För att lyckas kom man fram till

¹⁶ SOU 1972:41, s. 170.

¹⁷ SOU 1972:41, s. 215.

¹⁸ Agell, A. Brattström, M. Äktenskap samboende partnerskap, 4 uppl. Iustus förlag AB, Uppsala, 2008, s. 243.

¹⁹ SOU 1972:41, s. 214 f.

²⁰ Lag (1987:651) om ogifta samboendes gemensamma hem.

²¹ SOU 1981:85, s. 110.

²² SOU 1981:85, s. 110.

att införa en begränsad samboreglering. Det framlades således ett förslag om införande av regler där eventuella praktiska problem vid en upplösning av förhållandet reddes ut och samtidigt skyddade den svagare parten.²³

Förslaget var inte helt fristående från äktenskapliga regler utan innehöll även en del regler av samma karaktär. Reglerna för likadelning av bostad samt bohag som förvärvats för gemensamt bruk i det gemensamma hemmet var föreslaget regleras på samma sätt som för gifta. Diskussion fördes även om huruvida reglerna borde utvidgas ytterligare till att omfatta all egendom. I diskussionen framhölls att det kunde vara motiverat vid långa samboförhållanden, men det ansågs inte rimligt att reglera utan att parterna ingått något avtal såsom vid äktenskap. På samma grund ansågs inte arvsrätt kunna regleras genom lagen vid upplösning genom ena partens död. Motivet bakom ställningstagandet var de följer en sådan reglering kunde få.²⁴

Ett stort steg i den rättsliga utvecklingen togs sedermera när lagen om ogifta samboendes gemensamma hem infördes år 1987. Lagen ersatte lagen om ogifta samboendes gemensamma bostad och de tidigare reglerna överfördes till den nya lagen.²⁵ Lagen om ogifta samboendes gemensamma hem innehöll enligt nämnda förslag en utvidgning av regleringen såtillvida att regleringen vid förhållandets upplösning även omfattade likadelning av bostad samt bohag som parterna förvärvat för gemensamt bruk.²⁶

Anledningen bakom införandet var som tidigare nämnts att lösa de problem som uppstod i praktiken när ett sammanboende upplöstes. I förarbetena till lagen påpekades även återigen att regleringen syftade till att skydda den svagare parten vid förhållandets upplösning. Det framhölls även tydligt att det inte var fråga om en äktenskapsliknande reglering för sambor, utan att behovet av en ny reglering inom området var nödvändig med tanke på ökningen av samlevnad genom sambo-

²³ SOU 1981:85, s. 114.

²⁴ SOU 1981:85, s. 117.

²⁵ Prop. 2002/03:80, s. 42.

²⁶ Prop. 2002/03:80, s. 24 f.

ende. Reglering ansågs framförallt motiverad vid förhållandets upplösning eftersom det är vid den tidpunkten många dispyter samt oklarheter kan uppkomma.²⁷

2.5 SamboL²⁸

Den nya SamboL trädde i kraft den 1 juli 2003 och ersatte lagen om ogifta samboendes gemensamma hem samt lagen om homosexuella sambor²⁹. Den nya SamboL omfattar även homosexuella sambor vilket motiverar att den tidigare lagen som var utformad speciellt för dessa par ersattes. I övrigt är lagen av kompletterande karaktär och vilar på samma grundtankar som tidigare reglering inom ramen för sambor. En mer heltäckande reglering ansågs inte vara aktuell eftersom samboförhållandet kunde komma att närma sig en äktenskapsliknande samlevnad i allt för hög grad, vilket inte var önskvärt eftersom sammanboendet inte kräver någon uttrycklig viljeförklaring såsom erfordras vid ingående av äktenskapet. Önskade parterna åtnjuta ett mer heltäckande regelkomplex kunde detta således uppnås genom att välja ingående av äktenskap.³⁰

Vissa nödvändiga förtydliganden infördes, såsom definitionen av sambor samt vid vilken tidpunkt ett samboförhållande anses ha upphört.³¹ Det ansågs motiverat eftersom sambokommittén i sin utvärdering år 1997 av den tidigare lagen kommit fram till att vissa delar saknade en tydlig definition.

Vilken av sambolagarna som ska tillämpas i det enskilda fallet är beroende av vid vilken tidpunkt förhållandet upphört. Upphörde förhållandet innan den nya SamboL trädde i kraft 1 juli 2003 tillämpas den äldre lagen medan den nya lagen tillämpas vid fall av upplösning av förhållandet därefter. Det kan således i dagsläget ännu finnas fall där den äldre regleringen tillämpas, såsom den nya lagen kan till-

²⁷ Prop. 1986/87:1, s. 40.

²⁸ Sambolag (2003:376).

²⁹ Lag (1987:813) om homosexuella sambor.

³⁰ SOU 1999:104, s. 174-175.

³¹ Prop. 2002/03:80, s. 26.

lämpas vid fall av sammanboende som påbörjades redan innan lagens ikraftträdande.³²

2.6 Avslutande kommentar

Som synes har det skett en stor utveckling inom området för sambor. Reglerna har sedan starten fått en bredare omfattning baserat på den samhällsliga utveckling som de facto skett. Tidiga ställningstaganden har dock följt regleringens utveckling, såsom att regleringen syftar till att skydda den svagare av parterna vid samboförhållandets upplösning samt att regleringen inte skulle tolkas som en äkten-skapsliknande reglering för sambor.³³

³² Prop. 2002/03:80, s. 42.

³³ Se Dir 1970 JU:52, s. 81, samt SOU 1972:41, s. 215, samt SOU 1981:85, s. 114, samt SOU 1999:104, s. 174-175.

3 Sambors rättsliga ställning de lege lata

3.1 Inledande kommentar

SamboL från 2003 utgör gällande rätt inom området för sambor. Lagen reglerar främst samboförhållandets upplösning, eftersom det är vid den tidpunkten de praktiska problemen uppstår.³⁴ Endast ett fåtal regler av annan karaktär omfattas av lagen vilket kommer visas i det följande.

Kapitlet syftar till att fastställa sambors rättsliga ställning de lege lata, genom att redogöra för vissa delar av SamboL, för att senare i uppsatsen kunna diskutera hur sambors rättsliga ställning vid ena partens död skulle kunna stärkas.

3.2 Definitionen av sambor

För att SamboL ska bli tillämplig krävs att lagens definition av sambor uppfyllts. I de fall två personer stadigvarande bor tillsammans i ett parförhållande och har gemensamt hushåll anses de vara sambor enligt 1 § 1st. SamboL. Enligt förarbetena är det de faktiska omständigheterna som ska verka som utgångspunkt i bedömningen av om ett par är sambor.³⁵ Det kan diskuteras vad som de facto menas med stadigvarande. Det har i tidigare proposition angivits att en period på 6 månader ska verka som riktmärke vid avgörandet om sammanboendet anses vara stadigvarande.³⁶ Eftersom ingen uttrycklig angivelse finns av huruvida de två personerna är av samma kön eller ej är lagen numera könsneutral. Den tidigare särskilda regleringen för homosexuella sambor är således som ovan nämnts inte längre tillämplig.³⁷

Definitionen av sambor förtydligades genom 2003 års SamboL. Lagen innehåller numera även bestämmelser som anger att när andra lagar refererar till sambor eller personer som bor tillsammans under äktenskapsliknande förhållande, så är det att tolkas som sambor som angivits ovan, 1 § 2st. SamboL. Motiveringen bakom

³⁴ Se prop. 1986/87:1, s. 40.

³⁵ Prop. 2002/03:80, s. 27 f.

³⁶ SOU 1999:104, s. 175.

³⁷ Tidigare lag (1987:813) om homosexuella sambor.

bestämmelsen är att lagstiftaren inte behövde gå in och ändra andra lagar där sambor kom till uttryck på annat sätt än vad den nya utformningen visade.

Ytterligare rekvisit för att definitionen för sambor ska anses vara uppfylld är att ingen av de två sammanboende är gift. Det anges även i 1 § 3st. SamboL att lagens tillämpningsområde sträcker sig till att reglera sambornas gemensamma bostad samt bohag, vilket utesluter reglering inom andra områden. Enligt 1 § 4st. SamboL omfattar uttrycket äktenskap även registrerat partnerskap.

3.3 Samboförhållandets upphörande

2003 års SamboL innebar även förtydligande av när ett samboförhållande ska anses ha upphört eftersom tidigare definition ansågs vara otydlig.³⁸ I enlighet med nu gällande lag upphör ett samboförhållande när samborna eller någon av dem ingår äktenskap, om de flyttar isär eller då någon av samborna avlider, 2 § 1st. SamboL. Samboförhållandet anses även upphöra när endera parten företar åtgärder såsom att ansöka om bodelningsförrättare, om rätt att få bo kvar i den gemensamma bostaden eller i det fall talan väcks om övertagande av bostaden, 2 § 2st. SamboL.

Vid det fall ett samboförhållande upphört, men parterna fortfarande bor tillsammans så krävs att förhållandets upphörande på ett tydligt sätt visas för utomstående för att det ska anses ha upphört enligt lagen. Huruvida samborna själva anser att samboförhållandet upphört tillmäts ingen större betydelse vid bedömningen. Samborna skulle i sådant fall kunna välja att hävda det ena eller det andra för att uppnå förmånliga effekter i olika situationer.³⁹

3.4 Bodelningsregler

3.4.1 Inledning

Bodelningsreglerna är de mest betydelsefulla i SamboL och även de regler som dominerar lagens omfattning. Bodelningsreglerna blir aktuella i det fall samboförhållandet upphör av annan orsak än att samborna ingår äktenskap med varandra eller endera av samborna begär att en fördelning genomförs. Bodelning innebär en

³⁸ Se prop. 2002/03:80, s. 26.

³⁹ Prop. 2002/03:80, s. 29.

uppdelning av sambornas samboegendom. Utgångspunkten för delning av egendomen är enligt 8 § 1 st. SamboL egendomsförhållandet vid tidpunkten för samboförhållandets upphörande. Enligt 8 § 2st. SamboL ska begäran om bodelning framställas inom ett år från samboförhållandets upphörande. Samborna är enligt 11 § SamboL skyldiga att fram till dess bodelning genomförs, eller tills frågan om bodelning fallit, redovisa för sin samboegendom, övertagbar bostad samt samboegendom som ena sambon haft hand om men som tillhör den andra. Värdet av den sammanlagda samboegendomen delas lika mellan samborna efter att eventuella skulder avräknats från värdet enligt 13-14 §§ SamboL.

Vill samborna göra gällande andra uppdelningsregler vid en eventuell bodelning, såsom att bodelning inte alls ska ske eller att viss egendom ska undantas, finns möjlighet för samborna att genom samboavtal reglera förhållandet såsom angivet i 9 § SamboL. Formkraven för sådant avtal måste dock beaktas. I det fall samboavtalet anses oskäligt finns även möjlighet för jämkning av avtalet eller att detta lämnas utan avseende vid en eventuell bodelning.

Blir bodelning aktuell på grund av ena sambons död är det endast den efterlevande sambon som innehar rätten att begära att bodelning genomförs enligt 18 § 1st. SamboL. Begäran måste framställas senast när bouppteckningen förrättas, i enlighet med 8 § 2st. SamboL.

3.4.2 Samboegendom

Om samborna förvärvat egendom för gemensam användning kallas egendomen enligt huvudregeln för samboegendom. Huvudregeln gäller dock enligt 3 § SamboL endast bostad samt bohag. Brytpunkten för vad som ingår som samboegendom går vid samboförhållandets ingående. Egendom som således förvärvats före denna tidpunkt anses inte utgöra samboegendom inom lagens ramar. I det fall förvärvet skett i nära anslutning till samboförhållandets ingående kan egendomen dock i vissa fall utgöra samboegendom. Exempelvis om en bostad förvärvats med syftet att

senare utgöra parets gemensamma bostad, kan bostaden således anses utgöra samboegendom.⁴⁰

Det finns undantag från huvudregeln för när egendomen inte anses utgöra samboegendom angivet i 4 § SamboL. Samboegendom innefattar inte egendom som är ena sambons enskilda genom exempelvis gåva eller testamente där det angivits att egendomen ska vara mottagarens enskilda. Lagen gör även i 5-7 §§ en uppräknning av den egendom som anses vara samboegendom och konstaterar att egendom som huvudsakligen används för fritidsändamål inte ska falla under varken sambornas gemensamma bostad eller bohag och således inte klassificeras som samboegendom.

Det har förekommit diskussioner både vid införandet av 1987 års sambolag och vid 2003 års SamboL om huruvida begreppet samboegendom bör utvidgas och således innefatta ytterligare egendom.⁴¹ Det är främst bilar samt båtar som kommit på tal i diskussionerna beroende på de eventuella höga kostnaderna sådan egendom kan medföra och således i hög grad komma att påverka en familjs ekonomi. Diskussionerna ledde inte till en lagändring varken i 1987 års sambolag eller i 2003 års SamboL. Motivet bakom den uteblivna lagändringen baseras på det faktum att en sådan reglering skulle kunna innebära att den svagare partens skydd försvagas beroende av vem som äger egendomen i sig samt övriga egendomsförhållanden. Dessutom ansågs den allmänna kunskapen om regleringen för sambor vara alltför bristfällig för ytterligare utvidgande av begreppet.⁴²

3.4.3 Lottläggning

Efter ett samboförhållandes upphörande, när endera parten har begärt bodelning, ska sambornas andelar i samboegendomen beräknas, se 8 samt 12 §§ SamboL. Lottläggningen sker därefter och innebär att samboegendomen delas upp mellan

⁴⁰ Håkansson, G. Sambolagen en kommentar, Thomson Reuters Professional AB, Stockholm, 2010, s. 21.

⁴¹ Se SOU 1999:104, s. 199 ff. samt prop. 2002/03:80, s. 32 f.

⁴² Prop. 2002/03:80, s. 32 f.

parterna på lotter där var part har rätt till ett värde motsvarande partens beräknade andel i enlighet med bodelningen, 16 § 1st. SamboL.

Den av samborna som anses ha störst behov av bostaden eller bohaget har rätt att få denna egendom i avräkning på sin lott. Är värdet av egendomen ifråga ringa har parten rätt till egendomen utan att behöva avräkna värdet på sin lott. För att en sambo ska få överta bostad eller bohag som tillhör den andra sambon krävs dock att en skälighetsprövning genomförs och visar att övertagandet inte är oskäligt. Skälighetsprövningen baseras även på övriga omständigheter som föreligger i det enskilda fallet och inte enbart på huruvida ena parten har störst behov av egendomen i enlighet med 16 § 2st. SamboL. Vid det fall endera sambon avlider gäller denna rätt enligt 18 § 1st. SamboL endast den efterlevande sambon. Det finns möjlighet för sambo att istället för överlämnande av egendom till den andra sambon betala värdet för egendomen i pengar. Kan beloppet inte betalas med en gång kan sambon få anstånd med betalningen mot att säkerhet ställs. Likaså gäller i enlighet med 17 § SamboL om en sambo övertar den gemensamma bostaden eller bohaget och inte har möjlighet att tillgodose den andre sambon genom överlämnande av samboegendom.

Det finns även särskilda regler i 22 § 1st. SamboL för övertagande av bostad i vissa fall. Trots att en sambos bostad inte utgör samboegendom enligt lagens mening kan i vissa fall den andra sambon ha rätt till denna. Förutsättningarna härför är att bostaden innehas med bostads- eller hyresrätt. Vid samboförhållandets upphörande görs i sådant fall en prövning som syftar till att utreda huruvida den andra sambon är i större behov av bostaden samt om detta kan anses skäligt i övrigt. Dock finns endast begränsad möjlighet till ett sådant övertagande då samborna inte tidigare haft eller har barn tillsammans. Övertagandet godkänns i sådant fall endast då synnerliga skäl talar för det. Värdet för bostaden får enligt 22 § 3st. SamboL avräknas från den övertagande sambons lott eller tillgodoses genom betalning i pengar.

3.4.4 Lilla basbeloppsregeln

Lilla basbeloppsregeln är angiven i 18 § 2 st. SamboL. Regeln tillämpas endast då en av samborna avlider och verkar som en skyddsregel för den efterlevande sambon. Regeln är inte tillämplig då samboförhållandet upphört innan sambon avlider,

oavsett om bodelning förrättats innan tidpunkten för dödsfallet eller inte.⁴³ Regeln ger den efterlevande sambon rätt att vid bodelningen alltid som sin andel få ut egendom motsvarande två prisbasbelopp enligt 2 kap. 6-7 §§ SFB.

Lilla basbeloppsregeln har sitt ursprung i Ärvdabalken, hädanefter kallad ÄB. Regeln i ÄB är en arvsregel till skillnad från regeln i SamboL som är en bodelningsregel. Basbeloppsregeln i 3 kap. 1 § 2st. ÄB anger att efterlevande make/maka har rätt till egendom som motsvarar 4 gånger basbeloppet enligt 2 kap. 6-7 §§ SFB. Förutom den storleksmässiga skillnaden ger SamboL:s basbeloppsregel endast rätt att tillgodose beloppet genom samboegendom. ÄB:s basbeloppsregel ger make/maka rätt att göra anspråk på hela kvarlåtenskapen som den avlidne efterlämnat för att tillgodose värdet. Således är det bara samboegendomen som kan påverkas genom lilla basbeloppsregeln. Motivet bakom SamboL:s begränsade basbeloppsregel anges vara att lagen tillämpas på alla samboförhållanden, även de som endast varar en kortare tid. Därför ansågs det att denna skyddsregel inte bör ligga på en alltför hög ekonomisk nivå.⁴⁴

Ett övertagande enligt lilla basbeloppsregeln innebär således att den efterlevande sambon har rätt att få egendom till ett värde som motsvarar 2 prisbasbelopp. Efterlevande sambon övertar egendomen med full äganderätt. Det innebär att den övertagna egendomen inte vid efterlevande sambons död går i efter arv till den först avlidnas arvingar.⁴⁵

3.4.5 Jämkning vid oskäligt bodelningsresultat

SamboL innehåller en undantagsregel genom 15 §. Då det anses vara oskäligt att ena sambon ska lämna egendom till den andra på basis av bodelningsresultatet kan detta jämkas genom tillämpning av 15 § SamboL. För att bedöma huruvida jämningsmöjlighet föreligger tas hänsyn till samboförhållandets längd, de ekonomiska förhållandena mellan samborna samt övriga omständigheter i det enskil-

⁴³ Prop. 1986/87:1, s. 110, se även prop. 2002/03:80, s. 39.

⁴⁴ Prop. 1986/87:1, s. 110.

⁴⁵ Agell, A. Brattström, M. Äktenskap samboende partnerskap, 4 uppl. Iustus förlag AB, Uppsala, 2008, s. 284 f.

da fallet. Resultatet av en jämkning kan bli att delningen enligt huvudregeln frångås och ena sambon har rätt att behålla mer av sin egendom än vad det ursprungliga bodelningsresultatet påvisar.

I det fall en sambo är försatt i konkurs när bodelningen ska förrättas eller vid det fall det finns särskilda skäl som talar för att delning av egendomen inte bör genomföras ska samborna behålla sin egendom som sin andel, 15 § SamboL.

3.5 Avslutande kommentar

Utvecklingen som beskrivits under kapitel 2 har lett fram till nu gällande reglering som återfinns i SamboL. Det bör observeras att de grundstenar som vid upprepade tillfällen nämndes under kapitel 2 tydligt kan urskiljas i nu gällande reglering, det vill säga skyddet för den svagare parten samt särskiljningen från dem giftas regelsystem.⁴⁶ Även de diskussioner som förts i förarbetena angående de praktiska lösningar som ansågs nödvändiga vid samboförhållandets upplösning kommer tydligt till uttryck genom den idag omfattande regleringen av sambornas bodelning, som även upptar störst utrymme i förhållande till SamboL:s omfattning.⁴⁷

⁴⁶ Se Dir 1970 JU:52, s. 81, samt SOU 1972:41, s. 215, samt SOU 1981:85, s. 114, samt SOU 1999:104, s. 174-175.

⁴⁷ Se Prop. 1986/87:1, s. 40.

4 Arvsrätt

4.1 Inledande kommentar

Arvsrätten i Sverige regleras i ÄB. Lagen gör en uppräknning av vilka som har arvsrätt och i vilken turordning arvsrätten ges. Det finns dock de som är undantagna från arvsrätt enligt ÄB, kusiner samt sambor. Huruvida arvsrätt bör införas för sambor är något som diskuterats mycket i doktrin och även vid implementeringen av såväl 1987 års sambolag som 2003 års SamboL, dock utan resultat. Således saknar sambor även fortsättningsvis arvsrätt enligt svensk rätt.

Kapitlet syftar till att fastställa den svenska arvsrätten de lege lata. Kapitlet syftar även till att redogöra för vissa diskussioner som förekommit angående införande av arvsrätt för sambor, och är således av stort intresse för senare diskussion angående införande av ett starkare efterlevandeskydd.

4.2 Den svenska arvsordningen

ÄB innehåller som tidigare nämnts bestämmelser angående rätt till arv. Som en första regel anges i 1 kap. 1 § ÄB att endast den som lever vid arvlåtarens död har rätt till arv. Ett barn som avlats dessförinnan och föds med liv är dock undantaget och har således rätt att ärva.

I första arvsklassen äger arvlåtarens egna barn, även kallade bröstarvingar. Arvet blir då uppdelat jämnt mellan barnen enligt 2 kap. 1 § 1st. ÄB. I det fall en bröstarvinge avlidit före arvlåtarens bortgång tilldelas bröstarvingens andel upp lika mellan dennes avkomlingar enligt samma paragrafs 2st.

Den så kallade laglottsrätten innebär att den avlidnas barn alltid har rätt att utfå hälften av den arvslott som den legala arvsordningen ger denne rätt till, 7 kap. 1 § ÄB. Det bör observeras att laglottsrätten endast berör bröstarvingar och således inte andra arvingar.⁴⁸ Laglottsrätten innebär en inskränkning av testamentsrätten. Det baseras på det faktum att testamente inte kan inskränka den rätt som ges bröstarvinge genom laglottsrätten. Skulle testamente inkräkta på bröstarvinges

⁴⁸ Lagkommentar till 7 kap. 1 § ÄB, se <https://lagen.nu/1958:637> hämtat 2012-03-28 kl. 16.05.

laglott kan denne begära jämkning av testamentet för utfående av sin laglott i enlighet med 7 kap. 3 § 1st. ÄB.

Är barnens föräldrar gifta utgår rätten till laglott först då andra föräldern avlider. Kvarlåtenskapen tillfaller då den efterlevande maken enligt 3 kap. 1 § 1st. ÄB. Kvarlåtenskapen ärvs med fri förfoganderätt, vilket enligt 3 kap. 2 § 1 st. ÄB innebär att den efterlevande maken inte får testamentera bort den egendom som ska tillfalla den först avlidnes arvingar. Laglottsrätten tillfaller enligt 3 kap. 1 § 1st. ÄB de gemensamma barnen först vid den andra förälderns död, genom efterarv. Är barnens föräldrar inte gifta, kallas de för särkullbarn. Vad gäller laglottsrätten så tillfaller rätten särkullbarnet redan vid ena förälderns död, 3 kap. 1 § 1st. ÄB. Lever ett par således som sambor har det ingen betydelse huruvida samborna har gemensamma barn eller inte, barnen regleras ändå som särkullbarn och har rätt till sin laglott direkt då ena föräldern avlider. Det medför även att upprättat testamente till förmån för efterlevande sambo inte blir gällande i den del det inkräktar på barnens laglott, se 3 kap. 1 § 1st. ÄB.

I det fall arvlåtaren inte har några bröstarvingar, således inte heller avlidna, har dennes föräldrar rätt att till lika del arva i andra arvsklassen, 2 kap. 2 § 1st. ÄB. Är någon av föräldrarna bortgångna har istället arvlåtarens syskon rätt att till lika del arva förälderns del. Likaså vid avlidet syskon så har dennes avkomlingar rätt till lika del av förälderns arv. Vid avsaknande av den ene föräldern samt av syskon och dess avkomlingar ärver den överlevande föräldern allt enligt 2 kap. 2 § 2st. ÄB.

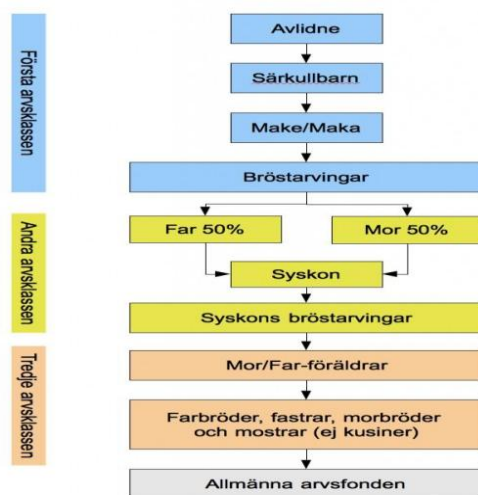
Även halvsyskon kan ha rätt att arva enligt 2 kap. 2 § 3st. ÄB. De träder in som arvtagare i det fall då deras förälder skulle ärvt men är avliden. Arvet delas då lika med aktuella helsyskon eller deras avkomlingar. Halvsyskon kan ta hela arvet då det inte finns några helsyskon eller någon förälder. Halvsyskonets avkomlingar har rätt till arv i ett avlidet syskons ställe.

Lever ingen av de nu tidigare nämnda personerna tar farföräldrar samt morföräldrar arvet i tredje arvsklassen lika lott enligt 3 kap. 3 § 1st. ÄB. Vid någon av farföräldrarnas eller morföräldrarnas död tar istället dennes barn lotten. Vid avsaknande av barn tar den andre av farföräldrarna eller morföräldrarna den dödes lott. Om även han eller hon är avliden tar eventuella efterlämnade barn den dödes lott.

Finns inga levande arvingar på den ena sidan får arvingarna på den andra sidan hela arvet i enlighet med 2 kap. 3 § 2st. ÄB.

Även efterlevande make har rätt till arv enligt lagens bestämmelser. Hela den avlidnes kvarlåtenskap tillfaller denne vilket innebär att dennes arv går före den första arvsklassen. Finns dock ett så kallat särkullbarn, den avlidnes egna barn, har efterlevande make endast rätt till hela kvarlåtenskapen om särkullbarnet avstår från sin rätt, 3 kap. 1 § 1st. ÄB. Skulle särkullbarnet välja att inte avstå sin rätt så finns dock en regel som ger efterlevande make rätt till fyra gånger det prisbasbelopp som gäller enligt 2 kap. 6-7 §§ SFB på dagen för dödsfallet.

Arvsrätten kan visas på ett enkelt sätt i följande figur⁴⁹:

4.3 Sambors arvsrätt – diskussion vid 1987 års sambolag

Redan vid införandet av 1987 års sambolag kom frågan upp huruvida arvsrätt borde införas för sambor. Familjelagssakkunniga genomförde en intervjuundersökning som syftade till att undersöka separationsfrekvensen för sambor. I rapporten som redovisades framgick att mer än dubbelt så många sambor som gifta separerade samt att samboförhållanden generellt varade under en kortare tid.⁵⁰ Familjelagssakkunniga menade även att en upplösning genom den ene sambons död inte

⁴⁹ <http://densistavilan.se/info/arvsratt>, hämtat 2012-02-01 kl. 16:52.

⁵⁰ SOU 1978:55, s. 127 f.

har samma omfattning och betydelse som för makar och således att sambor inte bör omfattas av arvsrätten. Dessutom ansågs det att antalet samboförhållanden som upplöstes genom ena sambons död var en minoritet.⁵¹

På basis av de resultat som Familjelagssakkunniga visade konstaterades senare i ett betänkande att arvsrätt inte bör införas för sambor eftersom samboförhållanden hade för stor separationsfrekvens samt varade endast under kortare tid. I betänkandet ansågs det således inte motiverat att införa arvsrätt då det ansågs att samboförhållandet hade för svag grund för att innebära en rätt till arv.⁵²

I propositionen som föregick införandet av 1987 års sambolag ansågs inte heller att införande av en generell arvsrätt för sambor var motiverat. Det påpekades dock att det i vissa fall ansågs angeläget att sambor ärver varandra såsom makar då sammanboendet varat under lång tid. Dessa fall ansågs dock vara relativt få och således inte en tillräckligt stark grund för arvsrätt. Det påpekades även att vid de fall då sammanboendet varat under en lång tid samborna nog har kunnat överväga sitt val av samlevnadsform samt de rättsliga konsekvenser detta medför. Det ansågs även att överväganden om upprättande av testamente borde ha genomförts för att skapa ett säkert efterlevandeskydd.⁵³

Införandet av 1987 års sambolag medförde alltså ingen arvsrätt för sambor. Det ansågs inte vara möjligt att genom en särskild prövning avgöra huruvida efterlevande sambo i vissa fall kunde ha rätt till arv, utan det ansågs vara upp till samborna själva att se till att det fanns ett bra efterlevandeskydd genom upprättande av testamente.⁵⁴

4.4 Sambors arvsrätt – diskussion vid 2003 års SamboL

Sambokommittén anförde i sitt betänkande till 2003 års SamboL att det saknades tillräckligt stark anledning för att införa en alltför heltäckande reglering för sam-

⁵¹ Prop. 1986/87:1, s. 109.

⁵² SOU 1981:85, s. 205.

⁵³ Prop. 1986/87:1, s. 109.

⁵⁴ Prop. 1986/87:1, s.110.

bor, och således även indirekt arvsrätt för sambor. Det ansågs inte motiverat att införa en reglering för sambor som i alltför hög grad liknade den reglering som gäller för gifta. Vill ett par att en mer heltäckande reglering ska gälla för deras samlevnad finns möjlighet för dessa att ingå äktenskap och på så sätt komma i åtnjutande av den bredare reglering som äktenskapsbalken (1987:230) medför.⁵⁵

I propositionen till 2003 års SamboL förekom ingen uttrycklig diskussion angående arvsrätt för sambor. Dock upprepades återigen önskan om att hålla isär regleringen för sambor och gifta. Regeringen ansåg inte heller det vara motiverat att införa ett alltför heltäckande juridiskt system då det i slutändan kunde anses att samboförhållandet var en äktenskapsliknande samlevnad av lägre dignitet. Det uttrycktes även att ett mer heltäckande regelsystem inte var önskvärt då samlevnad genom sammanboende inte föregicks av någon uttrycklig önskan eller viljeförklaring såsom vid ingående av äktenskap. Samboreglerna är direkt tillämpliga på alla samboförhållanden, även kortvariga, då paret anses vara sambor enligt lagens mening. Att införa ett heltäckande regelverk ansågs således i dessa fall inte vara motiverat. Återigen påpekades att ett mer heltäckande system kunde uppnås genom ingående av äktenskap.⁵⁶

Inte heller 2003 års SamboL innebar således något införande av arvsrätt för sambor. Dock förekom ingen uttrycklig diskussion om arvsrätt i propositionen, utan anledningen härför baserades främst på undvikande av att regelsystemen för sambor och gifta i för hög grad närmade sig varandra.

4.5 Sambors arvsrätt – diskussion i doktrin m.m.

Som tidigare nämnts så har diskussion om sambors arvsrätt även förekommit i doktrin. I en artikel skriven av Boström och Israelsson har frågan diskuterats.⁵⁷ Författarna påpekar de nackdelar som avsaknaden av arvsrätt för sambor medför. Det framhålls olyckligt att eventuella gemensamma barn har olika rätt att göra an-

⁵⁵ SOU 1999:104, s. 175.

⁵⁶ Prop. 2002/03:80, s. 25.

⁵⁷ Boström, V. Israelsson, U. Är arvsrätten föråldrad? Något om sambors efterlevnadsskydd, SvJT 2004, s. 644-647.

språk på arv beroende på om föräldrarna är gifta eller sambor samt att inga starka grunder finns för en sådan reglering. Argumentet som ofta förekommit är att om sambor vill ha ett heltäckande regelsystem på deras samlevnad så kan de alltid ingå äktenskap. Boström och Israelsson hävdar i artikeln att ett sådant argument inte är hållbart. De baserar sitt ställningstagande på att antalet sambor i dagsläget är mycket stort samt att många av samboförhållandena varar under lång tid. Dessutom framhålls att många sambor skaffar barn och bildar familj utan att ingå äktenskap, vilket motiverar införande av arvsrätt för sambor. Författarna anser att arvsrätt för sambor på sikt bör införas på samma sätt som för makar. En annan lösning på det svaga efterlevandeskyddet för sambor anges vara att man slopar laglottsrätten för att möjliggöra att samborna genom testamente kan skapa ett fullgott efterlevandeskydd. Författarnas lösningar baseras på det faktum att allmänhetens kunskap om SamboL är bristfällig. Samtidigt uppmärksammas det höga antalet samboförhållanden samt antalets ökning.⁵⁸

Även författarna Brattström och Singer tar ställning i den arvsrättsliga frågan för sambor.⁵⁹ De anför i likhet med Boström och Israelsson att det finns motiv till införande av arvsrätt för sambor. De pekar på det faktum att många idag väljer samboförhållanden som samlevnadsform och anser därmed att arvsrätt för sambor är motiverat. Vidare framhäver de att människor, baserat på ett förhållandevis omfattande regelsystem för sambor idag, förväntar sig att samhället tillhandahåller ett ekonomiskt skydd för efterlevande sambo och inte endast för efterlevande make.⁶⁰

I en motion från 2005/2006 påpekas att arvsrätt mellan sambor bör införas eftersom det inte anses finnas tillräckliga skäl för olika behandling av gifta och sambor i arvsrättsligt hänseende. Det anses inte försvarbart att likartade människorelationer medför så skilda regelverk, det vill säga att den ena samlevnadsformen tillerkänns arvsrätt medan den andra inte gör det.⁶¹

⁵⁸ Se Boström, V. Israelsson, U. Är arvsrätten föråldrad? Något om sambors efterlevnadsskydd, SvJT 2004, s. 644-647.

⁵⁹ Brattström, M. Singer, A. Rätt arv, 2 uppl. Iustus Förlag AB, Västerås, 2009, s. 225 f.

⁶⁰ Se Brattström, M. Singer, A. Rätt arv, 2 uppl. Iustus Förlag AB, Västerås, 2009, s. 225 f.

⁶¹ Motion 2005/06:L207, s. 11 f.

4.6 Avslutande kommentar

Vid en snabb överblick över de uppräknade personerna i ÄB så kan det enligt författaren lätt anses att lagen har ett fullgott skydd, baserat på att lagens bestämmelser anger de som anses vara medlemmar i den innersta kretsen av en familj.

Dock finns det de som är undantagna, kusiner samt sambor. Dessa två grupper är över huvud inte nämnda inom lagen och saknar således arvsrätt inom lagens ramar. Huruvida detta kan anses vara acceptabelt anses av författaren vara en svår fråga. Att den Allmänna Arvsfonden ska ärva framför kusiner samt efterlevande sambo kan enligt författarens mening tyckas vara ett mindre fördelaktigt alternativ.

Trots upprepade diskussioner i både förarbeten och doktrin har alltså arvsrätt för sambor ännu inte införts. Såsom påvisats i kapitlet finns både fördelar samt nackdelar med införande av arvsrätt för sambor, vilket kommer diskuteras i ett senare skede i uppsatsen.

5 Sambors efterlevandeskydd - de lege lata

5.1 Inledande kommentar

Eftersom sambor inte är i åtnjutande av inbördes arvsrätt enligt svensk lag så krävs att skyddet för efterlevande sambo tillgodosöks på annat sätt. Vissa regler har införts i SamboL för att skydda den efterlevande sambon. Dock är dessa regler ofta inte tillräckligt för att verka som ett fullgott skydd. I dessa fall kan sambor i dagsläget ta till andra metoder för att se till att ett bättre skydd infaller, dock krävs det då ett aktivt val av samborna.

Kapitlet syftar till att fastställa vilka efterlevandeskydd som sambor åtnjuter de lege lata, både inom samt utanför SamboL:s gränser. Genom fastställande av gällande rätt ges möjlighet att senare föra en diskussion om hur skyddet skulle kunna stärkas, det vill säga ur ett de lege ferenda perspektiv.

5.2 Sambors efterlevandeskydd inom SamboL – Lilla basbeloppsregeln

Det enda efterlevandeskydd som ges efterlevande sambo inom SamboL är regeln i 18 § 2st. Som tidigare presenterats så innebär regeln att vid fördelningen av samboegendomen har efterlevande sambo som sin andel alltid rätt att få ut så mycket av den behållna egendomen, efter avdrag för skulder och i den mån det räcker, att det motsvarar två gånger det gällande prisbasbeloppet enligt 2 kap. 6-7 §§ SFB. Lilla basbeloppsregeln innebär ett skydd eftersom efterlevande sambo ges möjlighet att se till att denne kan behålla det som anses vara den nödvändigaste egendomen utan möjlighet för arvtagare eller testamentstagare att påverka egendomsvalet. Det innebär således att sambon skyddas från att egendom går förlorad genom arvsifte.⁶² Egendomen övertas av sambon med full äganderätt.⁶³

Observera att regeln inte är tillämplig vid det fall endera sambon avlider efter att samboförhållandet upphört men innan bodelning förrättats. Det ansågs inte skäligt

⁶² Prop. 1986/87:1, s. 110.

⁶³ Agell, A. Brattström, M. Äktenskap samboende partnerskap, 4 uppl. Iustus förlag AB, Uppsala, 2008, s. 284 f.

att efterlevande sambo skulle ges större rättigheter efter ett dödsfall än de rättigheter som fanns innan.⁶⁴

5.3 Efterlevandeskydd utanför SamboL

5.3.1 Inledning

Det finns möjligheter för sambor att avhjälpa det bristande efterlevandeskyddet i SamboL. Genom att upprätta ett testamente eller ett förmånstagarförordnande kan parterna själva skapa det skydd som önskas.⁶⁵

Genom att ömsesidigt testamentera egendom till varandra kan parterna således undkomma en ovälkommen delning av det gemensamma hemmet vid ena partens död. Testamentet kan lyda precis såsom parten själv väljer och är ett starkt skydd för den som överlever den andra.

En ovälkommen delning av hemmet kan även undvikas genom ett förmånstagarförordnande i livförsäkring eller i ett individuellt pensionssparande då part kan tillförsäkra den andra ett belopp som övriga arvingar inte kan göra anspråk på vid partens bortgång.

5.3.2 Testamente

Efterlevandeskydd för sambor genom arv är endast möjligt genom upprättande av ett testamente. Det är således i dagsläget den enda möjlighet att förändra den fördelning som annars gäller enligt arvsreglerna.⁶⁶ Genom att upprätta testamente kan samborna testamentera egendomen till varandra och på så sätt se till att skydda varandra och hålla det gemensamma hemmet intakt.⁶⁷

⁶⁴ Prop. 1986/87:1, s. 110, se även prop. 2002/03:80, s. 39.

⁶⁵ Håkansson, G. Sambolagen en kommentar, Thomson Reuters Professional AB, Stockholm, 2010, s. 97, samt Eriksson, A. Den nya familjerätten – Makars och sambors egendomsförhållanden, bodelning och arv, 9 uppl. Norstedts juridik AB, Mölnlycke, 2011, s. 107.

⁶⁶ Eriksson, A. Den nya familjerätten – Makars och sambors egendomsförhållanden, bodelning och arv, 9 uppl. Norstedts juridik AB, Mölnlycke, 2011, s. 94.

⁶⁷ Håkansson, G. Sambolagen en kommentar, Thomson Reuters Professional AB, Stockholm, 2010, s. 97.

Det måste dock påminnas om att testamentet inte kan inkräkta på den arvsrätt som ÄB ger till bröstarvingar samt särkullbarn genom laglottsrätten. Dessa ärver alltid i första hand, framför förordnande i testamente och är således en inskränkning i testamentsrätten. I jämförelse med om samborna istället var makar kan här en tydlig nackdel uppvisas eftersom gemensamma barn ärver först vid båda föräldrarnas bortgång om paret är gifta. Efterlevande make ärver enligt ÄB med fri förfoganderätt och har alltså ett försprång framför gemensamma barn vilket leder till ett skydd från att hemmet splittras till följd av arvskifte.⁶⁸

Samborna måste därför med bakgrund av det anförda anses ha ett större behov av att utnyttja testamentsrätten i dagsläget och kan genom upprättande av testamente testamentera kvarlåtenskapen till den sambo som överlever den andra.

5.3.3 Förmånstagarförordnande för individuellt pensionssparande eller i livförsäkring

Genom att upprätta ett förmånstagarförordnande för individuellt pensionssparande eller i livförsäkring kan den legala arvsordningen kringgås och således verka som efterlevandeskydd för sambo. Ett förmånstagarförordnande är den enda dödsrättshandling som är tillåten utöver testamente.⁶⁹ Förmånstagarförordnandet innebär att försäkringstagaren anger vem som vid dödsfallet ska vara förmånstagare av det utfallande beloppet.⁷⁰ Genom att ange att efterlevande sambo ska vara förmånstagare kan således ett efterlevandeskydd skapas.

Vad gäller förmånstagarförordnande i livförsäkring regleras området av 14 kap. försäkringsavtalslagen (2005:104), hädanefter kallad FAL. Förordnandet baseras på premier som betalas in för att ett försäkringsbelopp ska utfalla vid en viss tidpunkt. 1 § FAL anger att försäkringstagaren själv har rätt att förfoga över en personförsäkring genom förmånstagarförordnande. Sambor har således rätt att införa varandra som förmånstagare till det belopp som utfaller vid ena partens död. Ett

⁶⁸ Agell, A. Brattström, M. Äktenskap samboende partnerskap, 4 uppl. Iustus förlag AB, Uppsala, 2008, s. 284.

⁶⁹ Brattström, M. Singer, A. Rätt arv, 2 uppl. Iustus Förlag AB, Västerås, 2009, s. 89.

⁷⁰ Molin, A. Svensson, U. Bouppteckning & arvskifte – praktisk handbok, 6 uppl., Elanders, Vällingby, 2010, s. 109.

sådant införande medför att försäkringsbeloppet som utfaller vid försäkringstagarens död inte ingår som del i dennes kvarlåtenskap, 14 kap. 7§ 1st. FAL. En viktig konsekvens i sammanhanget är att bröstarvingar således inte har tillgång till det utfallande beloppet eftersom det inte kvalificeras som kvarlåtenskap. Förordnandet kan således skydda efterlevande sambo mot försäkringstagarens bröstarvingar, sambon får ensamt rätt till det belopp som utfaller. Vid samboförhållandets upplösning, som inte beror på ena partens död, kan förmånstagarförordnandet återkallas eller ändras av försäkringstagaren när denne så önskar. Förordnandet är enligt 14 kap. 2 § FAL endast oåterkalleligt när försäkringstagaren gentemot förmånstagararen har lovat att förordnandet ska stå fast.

Lag (1993:931) om individuellt pensionssparande, hädanefter kallad LIPS, reglerar området för förmånstagarförordnande i individuellt pensionssparande. Reglerna har stora likheter med de regler som gäller för förmånstagarförordnande i livförsäkring.⁷¹ Enligt 4 kap. 6 § LIPS tillfaller de tillgångar som omfattas av förordnandet inte i pensionsspararens kvarlåtenskap, utan tillfaller den person som är förmånstagarare. Således blir efterlevande sambo skyddad mot bröstarvingarna på samma sätt som vid förmånstagarförordnande i livförsäkring. Förordnande i individuellt pensionssparande skiljer sig från förordnande i livförsäkring såtillvida att det nu handlar om ett individuellt sparande och inte någon försäkring som sådan. Pensionsspararen gör insättningar på ett bankkonto som sedan förvaltas av banken som exempelvis placerar sparandet i aktier.⁷²

5.4 Avslutande kommentar

Som synes finns tillgängliga efterlevandeskydd för sambor de lege lata. Det anses av författaren dock tvivelaktigt om dessa anses utgöra ett tillräckligt starkt sådant. Det enda skydd efterlevande sambo åtnjuter automatiskt är lilla basbeloppsregeln som är en bodelningsregel. Vill ytterligare skydd uppnås krävs aktiva åtgärder från sambornas sida. I takt med ökningen av samboförhållande som samlevnadsform

⁷¹ Brattström, M. Singer, A. Rätt arv, 2 uppl. Iustus Förlag AB, Västerås, 2009, s. 89.

⁷² Grauers, F. Ekonomisk familjerätt. Makars och sambors egendom och bostad. Gåva, arv, testamente och boutredning, 7 uppl. Thomson Förlag AB, Stockholm, 2008, s. 40.

anser författaren det olyckligt att efterlevandeskyddet som erbjuds sambor de lege lata inte är starkare. Följande framställning kommer således att presenteras ur ett de lege ferenda perspektiv, för att söka lösning på det svaga efterlevandeskydd sambor åtnjuter idag.

6 Möjliga åtgärder för att stärka efterlevandeskyddet – de lege ferenda

6.1 Inledande kommentar

Föregående kapitel har fastställt hur efterlevandeskyddet för sambor ser ut idag, det vill säga de lege lata. Det kan enligt författarens mening inte finnas några tvivel om att ett stärkande av efterlevandeskyddet för sambor idag är åtråvärt.

Genom tidigare framställning har alternativ uppkommit om hur efterlevandeskyddet kan stärkas. De olika alternativen är mycket varierande, både innehållsmässigt och hur långtgående de kan anses vara.

Kapitlet syftar till att redogöra för de olika alternativ som framkommit för att stärka efterlevandeskyddet för sambor samt de diskussioner som förekommit om aktuella alternativ. Kapitlet syftar även till att beskriva alternativens påverkan på efterlevandeskyddet för att i nästa kapitel kunna diskutera alternativen mer ingående, då utifrån författarens synpunkt.

6.2 Åtgärder

6.2.1 Utökning av begreppet samboegendom

Genom att utöka begreppet samboegendom kommer mer egendom ingå i bodelningen och således medföra ett högre värde som senare delas, vilket skulle kunna stärka den efterlevande sambons ekonomiska ställning.⁷³ Som tidigare nämnts är det främst bilar samt båtar som kommit på tal i denna diskussion, eftersom denna egendom ansetts kunna medföra höga kostnader som kan påverka en familjs ekonomi. Dock har åtgärden ansetts omotiverad på basis av den bristande vetskapen om SamboL:s reglering samt den risken att den svagare parten kan hamna i en sämre ekonomisk situation beroende på vem som äger egendomen i fråga.⁷⁴

⁷³ Se prop. 2002/03:80 s. 32.

⁷⁴ Prop. 2002/03:80, s. 32 f.

6.2.2 Arvsrätt

Avsaknad av arvsrätt för sambor kan ha många negativa effekter för den efterlevande sambon, exempelvis då de har gemensamma barn eftersom bröstarvingarna då har arvsrätt redan vid den först avlidna sambons bortgång.⁷⁵ Införande av arvsrätt för sambor skulle medföra ett klart starkare efterlevandeskydd för sambor. Det skulle vara det starkaste alternativet för att skapa ett bättre efterlevandeskydd för sambor.

Författarna Boström och Israelsson intar ståndpunkten att arvsrätt bör införas och påpekar nackdelarna avsaknaden av sambors arvsrätt medför. De påpekar de svaga grunderna för olikabehandlingen av eventuella barns anspråk på arv beroende av om föräldrarna är gifta eller inte, och menar att ett sådant utfall av dagens reglering är mycket olycklig. De anser även att argumentet om sambors möjlighet till äktenskap för att uppnå ett mer heltäckande juridiskt system på sin samlevnad inte bör tillmätas någon betydelse. De anser att införande av arvsrätt, på samma sätt som för gifta, är motiverat eftersom antalet sambor som bildar familj utan ingående av äktenskap är stort.⁷⁶ Även författarna Brattström och Singer anser det motiverat att införa arvsrätt baserat på det stora antalet samboförhållanden som finns idag samt den ökning av samboförhållanden som pågår. De motiverar även sitt ställningstagande genom att påpeka att människor förväntar sig att samhället tillhandahåller nödvändigt ekonomiskt skydd för efterlevande sambo, inte enbart för efterlevande make.⁷⁷ Ytterligare argument som talar för ett införande av arvsrätt baseras på att det inte anses försvarbart att likartade människorelationer medför så olikartade regelverk.⁷⁸

Familjelagssakkunniga har anfört att arvsrätt inte bör införas eftersom den ene sambons död inte har samma omfattning och betydelse som för gifta, och att dessa således inte bör omfattas av arvsrätten. Dessutom anfördes som skäl mot ett infö-

⁷⁵ Håkansson, G. Sambolagen en kommentar, Thomson Reuters Professional AB, Stockholm, 2010, s. 99.

⁷⁶ Se Boström, V. Israelsson, U. Är arvsrätten föråldrad? Något om sambors efterlevnadsskydd, SvJT 2004, s. 644-647.

⁷⁷ Se Brattström, M. Singer, A. Rätt arv, 2 uppl. Iustus Förlag AB, Västerås, 2009, s. 225 f.

⁷⁸ Motion 2005/06:L207, s. 11 f.

rande det faktum att antalet samboförhållanden som upplöstes genom ena sambons död utgjorde en minoritet.⁷⁹ Det har även förekommit argument mot arvsrätt som baseras på att samboförhållandet har en för svag grund för att medföra arvsrätt.⁸⁰ Skälet som framfördes i propositionen före införandet av 1987 års sambolag var baserat på att de samboförhållanden som varat under längre tid medförde sannolikheten att samborna själva kunnat överväga sin samlevnadsform, och att testamente borde ha upprättats.⁸¹ I propositionen till 2003 års SamboL konstaterades att regelverken för gifta och sambor ska hållas isär och inte i alltför hög grad närma sig varandra, vilket skulle bli fallet om arvsrätt för sambor infördes. Önskade samborna ett heltäckande juridiskt system ansågs de hänvisade till ingående av äktenskap.⁸²

6.2.3 Slopande av laglottsrätten

Genom att slopa laglottsrätten skulle efterlevande sambo bli skyddad från den avlidne sambons barn som kan göra anspråk på sin laglott, oavsett om det är sambornas gemensamma barn eller inte. Det stärker efterlevande sambos ställning då hemmet kan hållas intakt utan krav från barnen att utfå sin rätt i det läget. Dessutom finns mellan samborna möjlighet att upprätta testamente som vid ett avskaffande inte skulle kunna inskränkas av laglottsrätten.

Syftet med laglottsrätten är att tillförsäkra bröstarvingar viss del av föräldrarnas kvarlåtenskap. Det har framhållits att arvsrätten baseras på ekonomisk och social samhörighet. Bröstarvingar har bedömts innebära den starkaste samhörigheten och ett arvsrättsligt skydd har således ansetts motiverat.⁸³ Dessutom påpekas i förekommande diskussioner att laglottsrätten är viktig för att stadighålla den nordiska rättslikheten på området.⁸⁴ Ytterligare syfte med laglottsrätten är att det är ett sätt att skapa viss rättvisa bröstarvingarna sinsemellan. Det har ansetts angelä-

⁷⁹ Prop. 1986/87:1, s. 109.

⁸⁰ SOU 1981:85, s. 205.

⁸¹ Prop. 1986/87:1, s. 109.

⁸² Prop. 2002/03:80, s. 25.

⁸³ SOU 1925:43, s. 298 f.

⁸⁴ Se Brattström, M. Singer, A. Rätt arv, 2 uppl. Iustus Förlag AB, Västerås, 2009, s. 220.

get att genom laglottsrätten tillse alla bröstarvingar rätt i kvarlåtenskapen och att dessa inte ska kunna göras arvslösa genom testamente utfärdat till förmån för endast något eller några av bröstarvingarna.⁸⁵ Diskussioner har hållits med resultat att rättviseaspekten var av sådan betydelse att ett avskaffande inte ansågs motiverat.⁸⁶

Det finns framförda åsikter om att laglottsrätten endast innebär en mycket liten rättvisa. Att missgynna bröstarvingar sinsemellan är trots laglottsrätten möjligt, då den avlidne under sin livstid genom dispositioner gynnat den ena bröstarvingen framför den andra. Möjligheten till snedvriden rättvisa finns även genom att övrig kvarlåtenskap, utöver vad som ingår i laglotten, testamenteras till viss bröstarvinge.⁸⁷ Således kan syftet med laglotten ifrågasättas, eftersom det ändå synes vara enkelt att kringgå. Motivet att behålla laglottsrätten på grund av att inte bryta den nordiska rättslikheten på området har ansetts vara obetydligt i sammanhanget. Det påpekas att övrig harmonisering inom området inte värnats om under de senare decennierna.⁸⁸

6.3 Avslutande kommentar

Det finns som synes möjlighet att råda bot på det svaga efterlevandeskyddet för sambor. Åsikterna skiljer sig mycket åt och alternativen anses av författaren kunna medföra olika långtgående effekter. Det som främst är intressant att observera är de starka ställningstaganden i doktrin för att arvsrätt bör införas. Författaren anser dessa vara uppseendeväckande på basis av grundläggande ställningstaganden bakom samboreglerna, att denna inte ska närma sig de giftas regelsystem i alltför hög grad.⁸⁹

⁸⁵ SOU 1981:85, s. 207.

⁸⁶ Prop. 1986/1987:1 s. 79-80.

⁸⁷ Brattström, M. Singer, A. Rätt arv, 2 uppl. Iustus Förlag AB, Västerås, 2009, s. 220-221.

⁸⁸ Brattström, M. Singer, A. Rätt arv, 2 uppl. Iustus Förlag AB, Västerås, 2009, s. 220.

⁸⁹ Se exempelvis SOU 1981:85, s. 110.

7 Diskussion om åtgärder för att stärka efterlevandeskyddet

7.1 Inledande kommentar

Efter att i föregående kapitel specificerat samt presenterat åsikter för samt emot de olika alternativen och dess påverkan på efterlevandeskyddet syftar nuvarande kapitel till att analysera samt diskutera dessa alternativ. Kapitlet baseras på författarens egna åsikter och leder till ställningstaganden utifrån de olika alternativens lämplighet och genomförbarhet. Kapitlet syftar även till att ge en för uppsatsen sammanfattande diskussion för att knyta ihop de olika kapitlen som uppsatsen består av.

7.2 Åtgärder för att stärka efterlevandeskyddet

7.2.1 Mer omfattande samboegendom

En utökning av samboegendomen skulle kunna medföra att efterlevande sambo ges rätt till ett högre värde vid bodelningen, vilket således anses vara positivt i syfte att stärka efterlevandeskyddet.⁹⁰

Dock anser författaren det tvivelaktigt om ett införande av nu nämnda regler skulle kunna få en betydande effekt för efterlevande sambo i realiteten. Införande av sådana regler anses inte kunna medföra det starka ekonomiska skydd som författaren önskar. En nackdel med alternativet är att författaren, såsom även påpekats i förarbeten, anser att utökad samboegendom även kan få omvänd effekt.⁹¹

Om således bilar och dylikt införskaffas för gemensamt bruk och skulle ingå som samboegendom finns lika stor chans att det är den efterlevande sambon som införskaffat denna egendom med eget kapital. Värdet av egendomen skulle i sådant fall ingå som samboegendom och delas upp vid bodelningen, trots att egendomen införskaffats av efterlevande sambo vilket skulle leda till en sämre ekonomisk situation för denne än om egendomen inte ingick i bodelningen.

⁹⁰ Se prop. 2002/03:80, s. 32.

⁹¹ Se prop. 2002/03:80, s. 32 f.

Författaren anser att alternativets risker är lika stora som dess möjligheter vad gäller att stärka efterlevandeskyddet. För att analysera alternativet i sin helhet måste även påpekas att alternativet kan anses orimligt för samboförhållanden som endast varat under kort tid. En utökning av begreppet samboegendom skulle bli direkt tillämplig då samboende par anses som sambor och således även tillämpas vid bodelning som genomförs på grund av annan anledning än ena sambos död.

Argumentet emot att utöka definitionen för samboegendom på grund av samhällets bristande kunskap om SamboL:s regler bör enligt författarens synpunkt tillmätas stor betydelse i förekommande fall.⁹² Författaren baserar ställningstagandet på ovan nämnda faktum, att det tillämpas vid alla upphöranden av samboförhållanden. Författaren anser alternativet vara lämpligt endast som efterlevandeskydd och inte som en generell regel som tillämpas vid alla upphöranden, då det i dessa fall anses orimligt.

Alternativet anses således inte lämpligt för att fylla syftet med att skapa starkare efterlevandeskydd för sambor. Risken anses vara stor att förändringen får omvänd effekt och i flera fall sätter efterlevande sambo i en sämre ekonomisk situation än om ändringen inte genomförs. Dessutom anses alternativet i sin helhet oproportionerligt vad gäller den bodelning som upprättas vid samboförhållandets upphörande på andra grunder än ena partens död.

7.2.2 Starkare efterlevandeskydd genom arvsrätt

Författaren anser att alternativet att införa arvsrätt mellan sambor i viss utsträckning kan anses lämpligt. Dock anses det endast lämpligt då samborna sammanbott under en lång tid och deras förhållande således kan jämföras med förhållandet för gifta. Efterlevandeskyddet för sambor skulle definitivt stärkas genom ett införande av arvsrätt, dock är det diskutabelt om det kan anses rimligt.

Enligt författarens mening bör, såsom framhävts i förarbeten, reglerna för gifta och sambor hållas isär för att inte skapa förvirring i samhället om vad som i egentlig mening gäller för aktuell samlevnadsform. Författaren anser också såsom uttrycks i förarbetena att ett äktenskapsliknande system av lägre dignitet bör undvikas så

⁹² Se prop. 2002/03:80, s. 32 f.

långt möjligt.⁹³ Genom ett införande av arvsrätt skulle arvsrätten mellan gifta och sambor jämsställas.

SamboL blir tillämplig direkt när rekvisiten för sambor är uppfyllda, vilket skulle innebära att ett införande av arvsrätt skulle tillämpas på alla samboförhållanden. Arvsrätt anses inte enligt författarens mening vara rimligt på de samboförhållanden som endast varat under en kortare period.

Författaren anser inte att arvsrätt, på samma villkor som för gifta, bör införas för sambor. Ställningstagandet baseras till stor del på att ett införande av arvsrätt skulle bli tillämpligt direkt när paret anses som sambor enligt SamboL:s mening. Alternativet anses därav kunna medföra ett orimligt närmande mot de giftas regelsystem. Författaren anser således att alternativet om att stärka efterlevandeskyddet för sambor genom ett införande av arvsrätt är oproportionerligt till sitt syfte.

Författaren har dock i sitt sökande efter lösningar för att stärka efterlevandeskyddet hittat en enligt författaren lämplig lösning. Författaren kallar sitt förslag för införande av en partiell arvsrätt för sambor, det vill säga arvsrätt av den egendom som klassificeras som samboegendom.

Införande av en så kallad partiell arvsrätt skulle således medföra att efterlevande sambo ärver det som klassificerades som samboegendom. Arvsrätten skulle därmed enligt författarens mening inte vara jämförbar med den arvsrätt som gäller om paret är gifta, och skulle således inte anses hamna i konflikt med de giftas ställning. Alternativet kan sägas ge en begränsad arvsrätt precis såsom att sambors bodelning begränsas till att endast omfatta samboegendom, vilket uppenbarligen ansetts vara tillräckligt separerat från det regelsystem som gäller för gifta. Författaren anser således att ett införande av partiell arvsrätt inte skulle innebära att regelverken avseende gifta och sambor regelmässigt närmar sig i för stor omfattning. Argumentet mot arvsrätt på grund av för liknande regelsystem mellan gifta och sambor skulle genom partiell arvsrätt enligt författarens mening undanröjas.

Argumentet att arvsrätt även tillämpas på de samboförhållanden som endast varat under en kortare period anser författaren inte kunna tillmätas lika stor betydelse

⁹³ Se prop. 2002/03:80, s. 25.

vid en diskussion om partiell arvsrätt. Arvsrätten skulle i detta fall endast omfatta samboegendomen, det vill säga i dagsläget bostaden samt bohaget. Övrig kvarlåtenskap skulle tillfalla de som har rätt till denna enligt den legala arvsordningen. Enligt författarens mening kan ett sådant införande inte anses innebära en orimligt omfattande arvsrätt för efterlevande sambo.

Ytterligare en fördel med att införa partiell arvsrätt anses enligt författaren vara att det på ett mycket övertygande sätt stärker det idag bristfälliga efterlevandeskyddet för sambor. Omfattningen av egendom som utgör samboegendom anses även öka ju längre samboförhållandet varar, då samborna gemensamt bygger upp sina liv tillsammans och införskaffar mer egendom under tidens gång.

Författaren anser att införande av partiell arvsrätt är ett lämpligt alternativ för att stärka efterlevandeskyddet. De argument som talar mot ett införande av arvsrätt anses inte kunna tillmätas lika stor betydelse vid diskussion om partiell arvsrätt som vid införande av arvsrätt på samma villkor som för gifta. Dessutom anses bodelningsreglerna kunna avspeglas även på arvsrätten, genom att regelsystemen mellan gifta och sambor trots allt hålls åtskilda. Partiell arvsrätt skulle kunna medföra att arvsrättens omfattning ökar ju längre förhållandet består, då samborna allteftersom införskaffar ytterligare samboegendom.

Ett starkt skäl till att införa partiell arvsrätt anses av författaren även vara det faktum att efterlevande sambo skulle kunna fortsätta leva sitt liv från samma utgångspunkt som tiden före sambons död. Efterlevande sambo skulle kunna hålla hemmet intakt samt undvika att hamna i ekonomiska svårigheter baserat på eventuella anspråk från övriga arvingar.

7.2.3 Slopande av laglottsrätten

Slopande av laglottsrätten skulle medföra att den efterlevande sambon skyddas från anspråk på arv i samboegendomen, framställda av den avlidna sambons barn. Slopandet skulle innebära att sambornas barn inte skulle kunna splittra hemmet för att utfå sin arvslott vid den tidpunkten.

Fördelen med ett slopande är att det medför möjlighet för sambor att inbördes testamentera kvarlåtenskapen till varandra, utan att laglottsrätten inkräktar på tes-

tamentsrätten. På så sätt kan slopande av laglottsrätten medföra ett starkare efterlevandeskydd för sambor, dock med kravet att testamente upprättas.

Ytterligare en fördel med alternativet är att samma regelsystem tillämpas oavsett om barnen i fråga har föräldrar som är gifta eller sambor. Dock anses det argumentet inte vara av större relevans vid diskussion om sambors efterlevandeskydd.

Att skydda efterlevande sambo från att behöva splittra hemmet anses dock inte kunna uppnås genom denna åtgärd som sådan. Framställs inte anspråk från barnen innebär detta inte att anspråk inte görs från andra håll. Den legala arvsordningen i Sverige är ändock tillämplig och ärver inte barnen vid den tidpunkten så finns det enligt ÄB andra som gör det. Det får inte glömmas att efterlevande sambo i vilket fall som helst, laglottsrätt eller ej, inte i dagsläget åtnjuter någon arvsrätt.

Huruvida alternativet de facto skulle medföra den förändring som författaren anser behövlig är diskutabelt. Slopandet skulle kunna medföra en viss grad av trygghet för efterlevande sambo, då barnen inte kan göra anspråk på arv i det läget. Dock anser författaren att alternativet kräver att samborna aktivt vidtar åtgärder för att alternativet ska få någon praktisk och realistisk betydelse, då genom upprättande av testamente. Författaren anser att ett alternativ som medför efterlevandeskydd utan att samborna behöver vidta aktiva åtgärder är mer lämpligt och skulle stärka efterlevandeskyddet på ett mer övertygande sätt.

Att undanröja laglottsrätten till förmån för sambors efterlevandeskydd anses av författaren tvivelaktigt. Laglottsrätten är en djupt inrotad regel som av författaren anses vara allmänt känd, då många enligt författaren veterligen har vetskap om regeln som sådan. De skäl som ovan angetts för att bibehålla laglotsreglerna är av författaren godtagbara och bör tillmätas stor betydelse i sammanhanget. Författaren anser att bröstarvingar har det starkaste familjära bandet och menar även att rättviseaspekten mellan bröstarvingar är av central betydelse i samhället.

Ur perspektivet för stärkande efterlevandeskydd är det diskutabelt i hur stor omfattning detta de facto skulle påverka skyddet. Enligt författarens mening skulle en sådan åtgärd endast i mindre omfattning påverka efterlevandeskyddet i dagsläget, eftersom andra arvingar fortfarande har arvsrätt i kvarlåtenskapen samt att skyd-

det endast stärks genom sambornas aktiva handling. Författaren anser således inte att åtgärden skulle medföra det skydd som nu eftersträvas.

Utifrån syftet att stärka efterlevandeskyddet i relation till avskaffande av laglottsrätten anses alternativet av författaren vara oproportionerligt. Att slopa en så pass inrotad lagbestämmelse för att, enligt författarens mening, uppnå en så i sammanhanget obetydlig förändring kan inte anses rimligt. Huruvida laglottsrätten bör bestå eller inte, bör hållas för en egen diskussion och inte vara resultatet av stärkande efterlevandeskydd för sambor.

Författaren anser således inte att laglottsrätten bör avskaffas till förmån för stärkande av sambors efterlevandeskydd. Dessutom anser författaren inte att de faktiska resultat som kan uppnås genom alternativet är tillräckliga för att stärka skyddet, då skyddet främst stärks genom sambornas egna aktivt vidtagna åtgärder av upprättande av testamente. Sambor har redan möjlighet att vidta olika åtgärder för att själva skapa ett starkt efterlevandeskydd. Enligt författaren anses det därför i dagsläget lämpligare att införa ett alternativ som aktualiserar ett efterlevandeskydd som inte medför krav på sambos aktiva handling.

7.3 Vilket alternativ anses vara mest lämpligt?

Efter en genomgång av ovanstående alternativ för att stärka efterlevandeskyddet för sambor framstår det relativt klart vilket alternativ författaren anser vara det mest lämpliga. Arvsrätt på samma villkor som för gifta anses vara en alltför drastisk åtgärd som riskerar att värderas på samma nivå. Genom att utöka begreppet samboegendom kan alternativet i många fall komma att anses vara olämpligt då det skulle tillämpas även på kortvariga förhållanden och ha en för stor ekonomisk inverkan. Ett slopande av laglotten anses inte motiverat i syfte att stärka efterlevandeskyddet och anses inte heller kunna de facto medföra ett önskvärt resultat.

Det alternativ som återstår är författarens egen slutsats om införande av partiell arvsrätt, vilket enligt författaren skulle innebära en uppenbar förstärkning av det idag bristande efterlevandeskyddet för sambor. Enligt författaren medför införande av partiell arvsrätt heller inga märkbara negativa effekter och regelsystemen för gifta och sambor skulle heller inte komma att jämföras. Då bodelningsreglerna

för sambor kan anses vara en begränsad reglering i förhållande till vad som gäller för gifta, måste även en partiell arvsrätt kunna anses vara en begränsad rätt i förhållande till gifta och således inte oskälig. Dessutom anser författaren att ett införande skulle ligga i linje med syftet att skydda den svagare parten, vilket i förevarande fall utgörs av den efterlevande sambon.

Författaren anser det dock vara av väsentlig betydelse att samhället, oavsett alternativ, enkelt får tillgång till nödvändig information om deras samlevnad. Den bristande kunskap som föreligger om nuvarande rättsregler är mycket olycklig och således är det nödvändigt att informera om reglerna i möjligaste mån.

7.4 Sammanfattande diskussion

Det har skett en stor utveckling av rättsreglerna för sambor under de senaste åren. Utvecklingen har lett fram till de regler som gäller de lege lata via SamboL som infördes år 2003. Utvecklingen anses av författaren vara skälig på basis av den ökning av samboförhållanden som de facto skett.

Enligt den nu gällande legala arvsordningen i Sverige har sambor ingen arvsrätt. Ämnet har varit föremål för diskussioner såväl i förarbeten som i doktrin, dock utan resultat. Eftersom den legala arvsordningen inte tillerkänner sambor någon arvsrätt är dessa tvungna att tillämpa andra metoder för att skydda varandra vid den enes död. Författaren anser att införande av arvsrätt för sambor skulle ställa sambor och gifta på samma arvsrättsliga nivå, vilket författaren inte anser önskvärt.

Efterlevandeskyddet som återfinns i 18 § 2st. SamboL är en bodelningsregel som ger efterlevande sambo visst ekonomiskt skydd, vilket dock enligt författaren anses bristfälligt. För att ytterligare stärka efterlevandeskyddet krävs en aktiv handling av samborna, såsom att upprätta testamente eller förmånstagarförordnande för individuellt pensionssparande eller i livförsäkring till förmån för varandra. Det kan anses olyckligt att efterlevandeskyddet för sambor, trots den stora utvecklingen, är så pass svagt de lege lata.

Det finns olika tänkbarheter för att stärka efterlevandeskyddet, ur ett de lege ferenda perspektiv. Ett alternativ är att utöka definitionen av samboegendom. Dock

anser författaren detta alternativ relativt bristfälligt då en utökning av begreppet i många fall kan anses oskäligt, baserat på att SamboL omfattar alla samboförhållanden som uppfyller rekvisiten för sambor enligt lagens mening. Regleringen skulle således tillämpas vid samtliga upplösningar av samboförhållanden, och därmed inte endast vid ena sambons död, vilket författaren inte anser skäligt. Ett andra alternativ är att slopa laglottsrätten. Avskaffande av laglottsrätten, medförande att bröstarvingar i Sverige kan göras arvslösa, till förmån för sambors efterlevandeskydd måste enligt författarens mening anses oproportionerligt med hänsyn till allmänintresset. Det sista alternativet som har diskuterats är huruvida det är möjligt att införa en inbördes arvsrätt för sambor. Mycket diskussioner har förekommit i frågan, både på hög och låg nivå. I förarbetena har tydligt framkommit att det inte är önskvärt att regleringen för sambor i alltför hög grad närmar sig den äktenskapliga regleringen samt att ett äktenskapsliknande system av lägre dignitet vill undvikas. Med bakgrund av de diskussioner som redovisats tidigare anser författaren således det olämpligt att jämställa sambor och makar i anledning av arvsrätt.

Det finns enligt författarens mening möjligheter att införa en partiell arvsrätt för sambor. På så sätt skiljs regleringarna för sambor och gifta åt. Partiell arvsrätt skulle då säkerställa att efterlevande sambon blev garanterad samma levnadsstandard som vid tidpunkten före sambons död, då arvsrätten endast skulle omfatta den egendom som klassificerades som samboegendom. Ett införande skulle i praktiken göra en betydlig skillnad i syfte att stärka det idag bristfälliga efterlevandeskyddet och anses med bakgrund i de diskussioner som hållits vara det mest lämpliga alternativet. Dock anses att information måste utgå för att upplysa samhället om de regler som gäller vid samlevnad genom samboförhållande.

7.5 Avslutande kommentar

Det finns som ovan visats möjliga alternativ som skulle kunna stärka efterlevandeskyddet för sambor. Författaren anser att det är dags för nästa steg i utvecklingen av rättsregler inom området för sambor. Författaren anser att samboförhållandet idag har en så pass central betydelse i samhället att ett starkare efterlevandeskydd rimligen bör införas och förordar införande av partiell arvsrätt.

8 Slutsats

De efterlevandeskydd sambor åtnjuter de lege lata utgörs främst av lilla basbeloppsregeln i 18 § 2st. SamboL, vilket är det enda efterlevandeskyddet inom SamboL:s ramar. Utöver lilla basbeloppsregeln kan sambor upprätta testamente till förmån för varandra eller upprätta förmånstagarförordnande för individuellt pensionssparande eller i livförsäkring för att skydda varandra vid ena sambons död.

De främsta alternativen som framkommit ur ett de lege ferenda perspektiv är en utökning av definitionen samboegendom, slopande av laglottsrätten samt införande av arvsrätt. Författaren har inte ansett något av uppkomna alternativ vara lämpligt. Istället föreslår författaren införande av partiell arvsrätt, arvsrätt omfattande sambornas samboegendom, för stärkande av sambors efterlevandeskydd. Författaren baserar sitt ställningstagande på de fördelar ett sådant införande skulle kunna medföra samt de uteblivna nackdelar som författaren uppmärksammat. Författaren anser även att ett sådant införande skulle ligga i linje med de fundamentala syften som ligger till grund för samboregleringen inom området, det vill säga skydda den svagare parten. Slutsatsvis anser författaren även, oavsett utveckling, att samboregleringen bör uppmärksammas för att skapa större medvetenhet i samhället om dess innebörd.

Referenslista

Författningar

Försäkringsavtalslagen (2005:104)

Lag (1987:813) om homosexuella sambor

Lag (1993:931) om individuellt pensionssparande

Lag (1973:651) om ogifta samboendes gemensamma bostad

Lag (1987:651) om ogifta samboendes gemensamma hem

Sambolag (2003:376)

Socialförsäkringsbalk (2010:110)

Äktenskapsbalk (1987:230)

Ärvdabalk (1958:637)

Offentligt tryck

Proposition 1986/87:1 Om äktenskapsbalk m.m.

Proposition 2002/03:80 Ny Sambolag

Dir 1970 JU:52 Utredning angående den familjerättsliga lagstiftningen

Motion 2005/06:L207 En skyndsam översyn av sambolagen.

SOU 1925:43 Lagberedningens förslag till revision av ärvdabalken.
II. Förslag till lag om arv m.m.

SOU 1972:41 Familj och äktenskap I. Betänkande angivet av Familjelagssakkunniga

SOU 1978:55 Att sambo och gifta sig. Fakta och föreställningar. Rapport utgiven av Familjelagssakkunniga

SOU 1981:85 Äktenskapsbalk – förslag av Familjelagssakkunniga

SOU 1999:104 Nya samboregler. Betänkande av sambokommittén

Doktrin

Agell, Anders. Brattström, Margareta. Äktenskap samboende partnerskap, 4 uppl. Iustus förlag AB, Uppsala, 2008.

Brattström, Margareta. Singer, Anna. Rätt arv, 2 uppl. Iustus Förlag AB, Västerås, 2009.

Boström, Viola. Israelsson, Ulf. Är arvsrätten föråldrad? Något om sambors efterlevnadsskydd, SvJT 2004.

Eriksson, Anders. Den nya familjerätten – Makars och sambors egendomsförhållanden, bodelning och arv, 9 uppl. Norstedts juridik AB, Mölnlycke, 2011.

Grauers, Folke. Ekonomisk familjerätt. Makars och sambors egendom och bostad. Gåva, arv, testamente och boutredning, 7 uppl. Thomson Förlag AB, Stockholm, 2008.

Håkansson, Göran. Sambolagen en kommentar, Thomson Reuters Professional AB, Stockholm, 2010.

Molin, Anna. Svensson, Ulf. Bouppteckning & arvsifte – praktisk handbok, 6 uppl., Elanders, Vällingby, 2010.

Internet

<http://densistavilan.se/info/arvsratt>, hämtat 2012-02-01 kl. 16:52.

Lagkommentar till 7 kap. 1 § ÄB, se <https://lagen.nu/1958:637> hämtat 2012-03-28 kl. 16.05.